

RECENZII

†Emilian de Loviștea, Évêque auxiliaire de l'Archevêché de Râmnic, *Les Princes de ce monde entre la joie de la vie et le don de l'immortalité*, Éditions Apostolia, Paris, 2016, 203 p.

La Editura Apostolia a Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale și Meridionale a apărut la începutul lunii mai o excelentă carte despre viața și martiriul Sfinților Brâncoveni, semnată de Episcopul-Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, Preasfințitul Părinte Emilian Lovișteanul: *Les Princes de ce monde entre la joie de la vie et le don de l'immortalité*. O lucrare de excepție, cu totul deosebită, atât din punct de vedere al conținutului, cât și din perspectiva întregii sale alcătuirii, structurări și conceperi, fiind presărată cu

numeroase imagini, dintre care cele mai multe cu valoare de document, istoric și bisericesc, referitoare la momentele esențiale ale comemorării Sfinților Martiri Brâncoveni (aducerea moaștelor la București și Hurezi, apoi, în 2014, cu elicopterul, până la Iași, la sărbătoarea Sfintei Parascheva etc.).

Importanța fundamentală a cărții este aceea a readucerii în actualitate, în limba franceză, așadar pentru cititorul francofon, a vieții Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu, domn al Țării Românești (1654-1714), martirizat prin decapitare la Constantinopol, în 1714, împreună cu cei patru fii, Constantin, Ștefan, Radu și Matei, și cu ginerele său, sfetnicul Ianache Văcărescu, pentru nerenunțarea la credința creștin-ortodoxă. A fost, după cum spune autorul, unul dintre „evenimentele cele mai sângeroase” din istoria Țării Românești: „Fermes dans la confession de leur foi chrétienne-orthodoxe, le saint voïvode, ses quatre fils, Constantin, Ștefan, Radu, Matei et le conseiller Ianache ont été condamnés à mort, avec l'exécution de la sentence fixée pour le jour du 15 août 1714. La date avait été choisie à dessein, puisque c'était

le jour de l'anniversaire du voïvode Constantin, qui allait avoir 60 ans, et le jour de la fête onomastique de son épouse, la princesse Marika, la Dormition de la Mère de Dieu" (p. 130)¹. Domnitorul Țării Românești și-a privit fiii murind sub ochii lui, înainte de a îndura el însuși martiriul, fiind asistat la moarte „par une grande foule de personnes, parmi lesquelles les représentants des pays européens à Constantinople!" (*ibidem*)².

Structurată în doisprezece capitole mari, cartea prezintă istoria vieții pământești a familiei Brâncoveanu, propusă ca model de viață creștină autentică pentru toate familiile creștine din zilele noastre (în limba franceză, deci pentru un spațiu geografic și cultural larg francofon), începând cu genealogia acesteia (expusă în capitolul II, imediat după cel introductiv) și până la canonizarea Sfinților Martiri de Biserica Ortodoxă Română. Astfel, conținutul lucrării este alcătuit din prezentarea contextului istoric, socio-politic, cultural și religios premergător martiriului Sfinților Brâncoveni, din expunerea politicii voievodului și analiza relațiilor lui (diplomactice, dar și culturale) cu marile puteri ale vremii și cu ierarhii din vremea sa, continuând cu menționarea ctitoriilor sale bisericești (mănăstiri și biserici) și cultural-laice (școli, tipografii, infirmerii etc.), apoi, cu relatarea martiriului său (precum și acela al celor patru fii ai săi și al ginerelui sfetnic) în cetatea Constantinopolului. Cea de-a doua jumătate a cărții este consacrată istoricului canonizării Sfinților Martiri Brâncoveni și al comemorării lor ulterioare de Biserica Ortodoxă Română și, mai ales, de Arhiepiscopia Râmnicului – eparhia autorului-ierarh, care adăpostește cele mai multe ctitorii brâncovenești –, reunind numeroase mărturii personale ale Preasfințitului Părinte Episcop Emilian Lovișteanul cu privire la mai multe acțiuni religioase și cultural-istorice pe care le-a inițiat și împlinit în cinstea Sfinților Martiri Brâncoveni, ocrotitori ai eparhiei Preasfințitei Sale

¹ „Constanți în credință și mărturisire, Voievodul Constantin cu fiii săi Constantin, Ștefan, Radu, Matei și Sfetnicul Ianache au fost condamnați la moarte pentru ziua de 15 august 1714. În chip special a fost aleasă această zi, în care Voievodul Constantin împlinea 60 de ani, iar soția sa, Doamna Marica, își serba ziua onomastică, la Praznicul Adormirii Maicii Domnului”.

² De „o numeroasă mulțime de oameni și reprezentanți ai țărilor europene la Constantinopol”.

(împreună cu Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica și Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul): organizarea unor simpozioane științifice, resfințirea picturii bisericii Mănăstirii Hurezi, împreună cu Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și cu alți ierarhi români, cu ocazia comemorării a 300 de ani de la martiriul Sfinților Brâncoveni, confecționarea unei copii a sabiei Voievodului, al cărei original se află la Muzeul Municipal București pentru a fi dăruită Mănăstirii Hurezi, și altele. Aceste fragmente discursive de narațiune auto-confesivă, în care autorul apare în ipostaza de narator-împlinitor al unor acte de cultură bisericească, conferă lucrării o incontestabilă valoare de autenticitate istorică, subliniind importanța slujirii arhieresti în planul timpului istoric, cu continuitate în planul veșniciei, din Împărăția Luminii celei neînserate. Începută cu un minunat fragment din Psalmul 113 (vv. 21-26), cartea se încheie cu troparul Sfinților Martiri Brâncoveni³ și versiunea cea mai cunoscută a frumoasei balade care le-a fost consacrată de tradiția religioasă populară română.

Scopul publicării unei asemenea cărți în limba franceză este precizat în mod clar de Preasfințitul Părinte Emilian Lovișteanul în „Introducere”: „Dans ce livre, nous avons arrêté notre choix, parmi les Princes chrétiens de notre histoire, au voïvode de la Valachie, le saint martyr Constantin Brâncoveanu, et à sa famille, qui ont suvré pour le peuple roumain et pour l’Europe de leur époque, en se sacrifiant pour la foi chrétienne et pour la confession de la vérité de l’Évangile. Le but du présent recueil est donc de faire connaître plus largement leur vie et leur sacrifice dans un espace culturel habité par les Roumains de France, d’Europe Occidentale et d’ailleurs, en insistant sur la question de la famille chrétienne et sur le contexte historique international qui fut celui du martyr du saint voïvode, de ses quatre fils et de son conseiller. [...] Nous espérons que ce travail contribuera à une meilleure connaissance de la spiritualité et de la culture roumaine, et qu’il

³ În limba franceză, în varianta menționată în *Livre de prière* (publié avec la bénédiction de l’Archevêque Joseph, Métropolitte d’Europe Occidentale et Méridionale), Paris, Éditions Apostolia, 2014, p. 493: „Toi qui fus rendu digne, pour la défense de la vraie foi et de ton peuple, de souffrir le martyre avec tes fils Constantin, Etienne, Radu et Matthieu, ainsi que le conseiller Ianache, ô fidèle Voïvode Constantin, prie le Christ-Dieu de sauver nos âmes”.

permettra de construire de nouveaux ponts au sein de la grande famille chrétienne, latine et francophone” (pp. 10, 13)⁴. Prezența tot mai numeroasă a românilor în Franța, în special, și în Occident, în general, înseamnă, în mod implicit, o prezență a spiritualității lor creștin-ortodoxe în aceste țări. Mare iubitor al Ortodoxiei de la noi, părintele arhimandrit Placide Deseille interpretează tulburător de frumos (și de copleșitor) rolul acestei prezențe în recreștinarea Franței (vorbind chiar despre o convertire a Occidentului la Ortodoxie prin românii stabiliți aici): „Și observăm în prezent, ca un plan neașteptat al Proniei lui Dumnezeu, o prezență foarte puternică și numeroasă a românilor în Occident: statisticile vorbesc despre mai multe milioane de ortodocși români stabiliți în Europa Occidentală. Și așa cum în anii '20 emigrația rusească și apoi exodul grecilor alungați din Asia Mică au putut contribui la reînfrățirea Ortodoxiei în Franța, cred că această prezență românească de la noi, dar și din Spania, Italia și întreaga Europă occidentală reprezintă un mijloc prin care Domnul a binevoit, conform unui plan dumnezeiesc, să impulsioneze viața Bisericii, să revigoreze credința ortodoxă în Occidentul nostru. În același timp, cred că și pentru ortodocșii români contactul cu Occidentul – dacă el are loc sub semnul discernământului și al dreptei socoteli, deoarece Occidentul vehiculează și învățături otrăvitoare foarte periculoase –, contactul dintre Ortodoxia românească și mica Ortodoxie încă foarte tânără din Franța (ale cărei începuturi se situează în anii '20 ai veacului trecut) poate fi unul îmbogățitor de ambele părți”⁵.

⁴ „Dintre Părinții creștini ai lumii noastre, în care trăim, ne-am înălțat în această lucrare la Voievodul Țării Românești, Sfântul Martir Constantin Brâncoveanu și la familia sa, care a lucrat pentru neamul românesc și Europa de atunci, jertfindu-se pentru credința creștină și mărturisirea adevărului Evangheliei. Lucrarea de față își propune însă o mai largă popularizare a vieții și jertfei lor în spațiul locuit de românii din Franța, Europa Occidentală și nu numai, o problematizare a familiei și o contextualizare istorică internațională. Sperăm ca această carte să contribuie mai mult la cunoașterea spiritualității și culturii românești și la realizarea unor noi punți de legătură în interiorul familiei creștine, latine și francofone”.

⁵ Părintele Placide Deseille, *Cununa binecuvântată a anului creștin. Predici la duminicile și sărbătorile anului liturgic*, traducere din limba franceză și introducere de Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 76.

Dragostea de sfinți și cinstirea lor caracterizează întreaga activitate editorială și de cercetare a Preasfințitului Părinte Episcop Vicar Emilian Lovișteanul, care este totodată și conferențiar universitar dr. la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Craiova și la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Specialist în Teologie și Istorie, autorul-ierarh a consacrat mai multe cărți (dintre cele șapte publicate deja) vieții și lucrării Sfinților ocrotitori ai eparhiei în care păstorește ca Episcop-Vicar (dintre care Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica⁶), precum și Sfinților ocrotitori ai Moldovei⁷ (eparhia de origine, deoarece Preasfințitul Părinte Emilian Lovișteanu a intrat în monahism la Mănăstirea Neamț, marea lavră a Sfântului Paisie Velicicovschi și și-a continuat viața monahală la Iași, înainte de a fi ales Episcop-Vicar la Râmnic).

În zilele noastre, când asistăm la o adevărată dezvoltare a Ortodoxiei în Occident și mai cu seamă în Franța, precum și la o căutare evidentă a valorilor creștine autentice într-o Europă confruntată cu eșecul decreștinării și secularizării ei, publicarea unei asemenea cărți care arată exemplul unei vieți princiare trăită în credința creștină-ortodoxă și mărturisirea ei prin jertfa martirică nu poate decât să incite la reflectarea cu privire la adevăratul sens al vieții și să propună un model de urmat dintre cele mai credibile. În plus, cartea subliniază contribuția fundamentală a voievodului Țării Românești la apărarea valorilor creștine, la apărarea Ortodoxiei (mai cu seamă prin tipărirea de cărți de învățătură) în toată regiunea de Răsărit.

Sfinții Martiri Brâncoveni, despre care este vorba în această splendidă carte publicată în limba franceză, fac parte din ceea ce limbajul comun numește, fără nici o intenție naționalistă, ceata Sfinților români, odrăsliți de poporul nostru românesc; în același timp, autorul insistă asupra faptului că ei sunt „les plus importants représentants des néomartyrs chrétiens orthodoxes depuis la

⁶†Emilian Lovișteanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, *Sfântul Ierarh Calinic – slujitor înțelept și păstor milostiv al Bisericii strămoșești*, Editura Sfântul Antim Ivireanul, Râmnicu Vâlcea, 2012.

⁷ *Sfinți ocrotitori ai Moldovei - canonizați în perioada 1992-2009*, ediție îngrijită de Arhim. dr. Emilian Nica, Editura Doxologia, Iași, 2009.

chute de Constantinople” (p. 137)⁸. Neomartiri creștini ortodocși ai Bisericii universale, Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică. Și ne vin în minte cuvintele părintelui arhimandrit Placide Deseille, rostite în contextul unei minunate predici la Sărbătoarea Tuturor Sfinților din Franța (pe 6 iulie 2008) referitoare la apartenența Sfinților „locali” la Ortodoxia universală: „Toți acești sfinți din Franța aparțin Bisericii universale [...]. Ei sunt pentru noi adevărate modele și adevărați ocrotitori. Avem datoria să-i iubim, să le cunoaștem viețile, să le citim, să-i rugăm să ne fie ocrotitori și mijlocitori înaintea tronului Preasfintei Treimi”⁹.

Sunt pe deplin încredințată de folosul duhovnicesc și de câștigul istoric și cultural al cititorilor francofoni ai acestei cărți, care vor beneficia – pe lângă cunoașterea extraordinarelor evenimente istorice legate de viața unui domnitor al Țării Românești din veacul al XVIII-lea și a familiei sale, existență împlinită între „bucuria vieții și darul nemuririi” – de ocrotirea și mijlocirea Sfinților Martiri Brâncoveni, precum și de un excelent exemplu de lucrare de cercetare științifică și, totodată, de misiune creștină propus de autorul-ierarh.

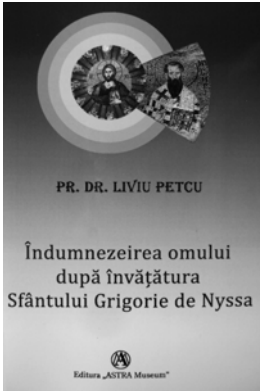
Prof. dr. habil. Felicia DUMAS

Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza” din Iași

⁸ „*Cei mai de seamă din lungul șir de neomartiri creștini ortodocși de după căderea Constantinopolului, din anul 1453*”.

⁹ Părintele Placide Deseille, *op. cit.*, p. 560.

Pr. dr. Liviu PETCU, *Îndumnezeirea omului după învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa*, Editura ASTRA Museum, Sibiu, 2013, 740 p.

Cercetarea, explicarea și elaborarea unei teme importante din domeniul teologiei, filosofiei, filosofiei religioase, de ce nu, și din domenii ale științelor, fie ale spiritului, fie ale naturii fizice presupune, pe lângă documentarea și informarea absolut necesare a contribuțiilor anterioare din respectivele domenii, și un susținut exercițiu autointerogativ, asupra modului în care propria cercetare va fi în măsură ca, valorificând cunoștințele anterioare, să le sintetizeze într-o nouă formă, care să poată fi punct de plecare pentru alte și alte exegeze ulterioare, fie ale autorului în cauză, fie ale unor cercetători ai domeniului, fie ale altora. Astfel se desfășoară dialecta continuității demersului științific și, acesta este și cazul, credem, al cărții recent apărute a părintelui asistent dr. Liviu Petcu. Un astfel de exercițiu potențează și disciplinează, amplifică și desăvârșește, înviiază puterile facultăților intelective și ale reflecției meditative.

Părintele Liviu Petcu, doctor în filosofie și teologie ortodoxă, asistent cercetător științific la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, este un autor cunoscut deja prin alte publicații, fiind preocupat de principalele probleme ale istoriei creștinismului timpuriu, de aspecte importante privitoare la gândirea și scrierile autorilor creștini din această perioadă, mai cu seamă a celor capadocieni. În această privință, Sfântul Grigorie de Nyssa și analiza scrierilor sale a constituit obiect al cercetării sale și în vederea pregătirii doctoratului obținut în Teologie. Interesul autorului pentru cercetarea și cunoașterea operei acestui autor creștin este pe deplin justificat, deoarece a fost unul dintre cei mai de seamă apărători ai purității dogmelor Bisericii, atât cât fuseseră acestea statornicite în acea vreme. Această preocupare a părintelui Liviu Petcu ilustrează și faptul înțelegerii unei cerințe fundamentale a cercetării, cerință de ordin metodologic și teoretic – anume că, orice gânditor este om al vremii sale, al epocii

în care a trăit și a gândit; a-l desprinde de condițiile istorico-sociale în care a trăit și a gândit înseamnă cel puțin a-i răstălmăci opera creată. Aceasta nu înseamnă însă că valoarea operei în cauză își pierde cumva actualitatea în alte epoci în care ea este supusă cercetării, ba dimpotrivă, mai ales când există condiții, factori, tendințe asemănătoare. Or, se știe că epoca în care au trăit acei importanți autori capadocieni creștini a fost de o complexitate spirituală și socială aparte. Noua învățătură creștină s-a răspândit concomitent cu extinderea sărăcirii maselor de sclavi, a unor însemnate pături ale cetățenilor pauperi, ca urmare a nesfârșitelor războaie de cucerire purtate de Imperiul Roman. Populațiile cucerite suportau și mai greu jugul ce le părea de neînlăturat al asupririi și disciplinei militariste romane, fiind lăsate pradă ignoranței, superstițiilor de tot felul, atât în provinciile din Occident, cât și în cele din Orient, mai ales.

Plebea, mai ales cea din orașele mai importante ale unor provincii – Capadocia, în care au trăit „Marii Capadocieni”, fiind una dintre acestea –, pierdea de la o generație la alta orice urmă de nădejde în puțința eliberării din condițiile vieții reale de mizerie și asuprire. Era și firesc ca aceste populații nefericite și nenorocite să creadă în speranța unei alte vieți, altfel decât cea de aici cu neputință de schimbat. Era și firesc ca în rândul unor astfel de populații să mijească speranța unei vieți fericite, plină de bucurii, dar mai ales veșnică și fără de sfârșit, dar care aici nu era posibilă. De aceea, după cum transmit marii istorici antici greci și latini, în părțile orientale ale imperiului, precum Siria, Egiptul, Phrigia, Paflogonia, noua speranță a însuflețit primele comunități creștine mai puternic decât în alte părți ale imperiului. Mentalitatea colectivă era pradă unei sumbre deznădejdi, certitudinea în eficiența unei vieți active, bazată pe muncă și roadele ei benefice – mai ales că acestea nu aparțineau celor care le produceau – dispărea. Lenea și viața parazită, disprețul pentru tot ceea ce ar fi mijloc de a schimba ceva în mod real, supunerea, retragerea dintr-o astfel de viață, refugiul într-o visărie de poveste și legendă crezute ca adevărate, încredințarea în puterea supranaturalului, în ceea ce este oricum numai să nu fie ca ceea ce este și ce se vede că este aici. În astfel de condiții, eliberarea reală a unor astfel de mase parazitare, sărăcite până la limita neputinței traiului, se acutizează

conflictele dintre două mari categorii tipice de indivizi: aceea a afaceristului veros și lacom după averi și bogății cât mai multe și cea a parazitului social lenos, puturos, îndemânat în însă și iscusit în înșelătorie de tot felul. În unele scrieri ale lui Lucian din Samosata este semnalat fenomenul paraziticii, căreia i se dă și o definiție cu ajutorul parazitologiei. Ironia și sarcasmul lui Lucian nu se deosebește prea mult de ceea ce, mult mai târziu, Giovanni Papini va desemna prin termenul de ftiriologie – „știința despre păduchi” și, prin extensie, despre paraziții sociali care trăiesc pe spatele oamenilor cumsecade.

O atare extindere în toate colțurile imperiului, inclusiv la Roma a sărăcirii populațiilor de către privilegiații puterii imperiale era agravată și de invazia, mai ales de pe necuprinsele întinderi ale Orientului, a tot felul de credințe, superstiții, vrăjitorii, tehnici mistice de „eliberare” și desăvârșire spirituală răspândite de magicieni, vrăjitori, profeți mesianici, înșelători, paraziți iscușiți și îndemnatnici în a face pe oricine să creadă în orice, în a prezenta povestea ca adevăr¹.

În astfel de condiții ale vieții sociale reale, vine cu ușurință, de la sine, că religia creștină nu s-a putut afirma cu ușurință, fără tensiuni și conflicte ivite atât din interiorul Bisericii, dar mai ales din exteriorul ei, dacă e să ne gândim la numeroasele secte și erezii, la șirul nesfârșit de profeți mincinoși, falși mesia, vizionari, magicieni, șarlatani. Biserica era abia pe calea devenirii ei ca instituție puternică, capabilă să înlăture real și eficient asemenea excrescențe dăunătoare din mentalitățile celor mulți. Acest fapt nu va fi posibil decât prin împrumutarea principalelor mijloace prin care Imperiul Roman ajunsese stăpân peste întreaga lume cunoscută atunci: ordinea strict ierarhică, pusă însă pe temeiul celei cerești și, disciplina, mijloace care vor fi, mai apoi, împotriva celor de la care le-au împrumutat. Abia mai târziu, după împărații nepersecutori ai creștinismului sau măcar voitori de bine față de creștini, folosind puterea Bisericii în folosul propriei puteri, Biserica creștină se consolidează ca instituție de stat.

Timp de secole, ideea de imperialitate va fi asociată celei de Imperiu creștin, pentru care vor milita nu puțini teologi. Ideea aceasta

¹ Instructivă în acest sens este și cartea lui Andrei Pleșu, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Editura Humanitas, București, 2013.

nu se va pierde, ci își va schimba doar forma în Evul Mediu, perioadă în care ierarhia feudală va face posibilă realizarea anticei ei năzuințe de a fi, ca Biserica Catolică, posesoare de perpetuitate și pretutindenitate veșnice sub egida infailibilității papei ca împărat creștin. O astfel de dorință nu s-ar fi putut realiza fără o imensă putere economică – de exemplu, în fiecare țară din Occidentul Europei, Biserica Catolică avea în proprietatea ei aproape o treime din proprietățile funciare – ca să nu mai vorbim de puterea financiară. Nu cu totul altfel va fi situația în cazul Bisericii din Imperiul Bizantin, în care, pe plan spiritual, clerul, singura categorie cultă, apără prin reprezentanții săi cei mai de seamă cu multă hotărâre și intransigență dogmele, învățăturile scrierilor sfinte, supremația dogmelor asupra artei, culturii, învățământului etc.

Merită să menționăm în acest context al importanței învățaturii Sfântului Grigorie de Nyssa faptul că, pe la jumătatea secolului al XIX-lea, unii autori, fie ortodocși, fie catolici sau protestanți, fie laici, reluând idei susținute cu un secol mai înainte, au stăruit și ei asupra necesității studierii istoriei creștinismului timpuriu în contextul istorico-social conflictual al epocii, folosindu-se surse transmise de marii istorici greci și latini, de autorii creștini și adversarii acestora, de lingviști renumiți, precursori și promotori ai criticii lingvistice a Bibliei, a Apocalipsului așa-zis al lui Ioan – a altor scrieri care s-au transmis integral sau fragmentar, unele ascunse sau chiar pierdute, dar despre care se poate ști câte ceva, dar în mod indirect.

Campionii incontestabili ai unor astfel de interpretări sunt, desigur, reprezentanții Școlii de la Tübingen, filosofi religioși neohegelieni precum O. Strauss sau Bruno Bauer.

Creștinismul a cucerit lumea, dar nu neapărat în forma în care inițial a fost propusă de Iisus Hristos, pentru că nici contextele socio-istorice n-au mai fost aceleași ca pe vremea Lui. În mod paradoxal, uriașa importanță pe care a căpătat-o ulterior Biserica Creștină, cel puțin în Europa, stă în raport invers, cel puțin parțial, cu învățăturile lui Hristos. Dinamica istorico-religioasă a Bisericilor creștine este, ulterior, în funcție de statornicirile diverselor sinoade care-s și ele nevoite să țină seama de epocile respective, determinate fiind a se întruni de situațiile ivite.

Trebuie să se țină seama de astfel de situații căci altfel religia, mai bine-zis teologia, se identifică cu scolastica, iar Biserica cu Împărăția veșnică a lui Dumnezeu, despre care Iisus spunea că nu e pe pământ, ci în cer. Încă Împăratul Constantin cel Mare atrăgea atenția celor întruniți la Niceea că Biserica nu trebuie să fie doar pentru sfinți și asceții singuratici, ci pentru cât mai mulți credincioși obișnuiți; unui înnebunit de dragoste pentru Iisus – un anume Accesius – împăratul îi recomandă să-și ia scara și să urce singur la cer. Acest împărat avea o viziune realistă asupra rolului Bisericii în viața unui stat, încât îndemnul său adresat acelui creștin radical ar trebui receptat ca o atenționare actuală la adresa celor care susțin întinderea secularizării – dacă e să amintim că unele lăcașuri bisericesti din Europa aproape că se golesc sau sunt pe cale de a găzdui formații de muzică ușoară, fără nici o legătură cu muzica bisericească. Biserica nu este doar a martirilor, nu doar pentru ei, nu doar pentru acei „bucuroși răbdători” ai unor cumplite suferințe, în vederea dobândirii fericirii rapide și eterne; ea este a celor mulți și sincer credincioși.

Nu ne stă în putință să analizăm în amănunt multitudinea de probleme din cartea prezentată de părintele Liviu Petcu despre filosoful creștin care a fost Sfântul Grigorie de Nyssa. Nu aceasta ne-a fost intenția!

Le semnalăm doar pe cele mai importante: epectaza, *θεωρία*, hristologia, antropologia, *θεωσις*, rolul voinței purificatoare întru înlăturarea patimilor rele, desăvârșirea spirituală continuă, dar niciodată terminată, conflictul dintre monoteism și politeism etc.

Numai în secolele II-III, doar în Roma existau peste patru sute de temple în care se aduceau jertfe la peste treizeci de mii de zei, în principal lui Jupiter. Aceasta a determinat atitudinea de luare în derâdere a politeismului, după cum se poate afla din scrieri ale unor autori care nu sunt creștini, precum Cicero, în a sa *De natura deorum*, sau din unele scrieri ale lui Lucian de Samosata, *Despre pătimirile lui Zeus*, ale lui Tațian, Irineu și mulți alții. De altfel, scrierea mai sus amintită a lui Cicero a fost arsă, precum și Biblia, din ordinul Senatului Roman.

Scrierile Sfântului Grigorie de Nyssa au avut un rol important, așadar, și ca reacție la curentele de idei potrivnice creștinismului. Acest aspect a stat și în atenția autorului cărții la care ne referim.

Este un merit în plus al cercetării întreprinse asupra operei Sfântului Grigorie de Nyssa, punându-se în evidență complexitatea confruntărilor care au avut loc între autorii creștini ai perioadei și adversarii lor, asupra cărora primii au triumfat întru apărarea unității și adevărului învățaturii creștine prin elucidarea unor concepte importante de către acest capadocian. El a contribuit astfel la precizarea terminologiei prin noțiuni ca: *Κατάφασις, ἀπόφασις, ἀφαίρεσις, στέρησις, ὁμοίος* și *μέθεξις, θέωσις* și *μετουσία Θεοῦ, θεωρία, θεογνωσία, ἀπάθεια, παρρησία, ὁ λαμπρός γνώφος, ὁ Θεῖος γνώφος, νηφάλιος μέθη, Ἑκστασις, ἐπέκτασις* sau expresii care au devenit consacrate prin valoarea și subtilitatea lor dialectică.

În afară de aceasta, autorul se preocupă în o însemnată parte a lucrării de analiza problemei Sfintelor Taine ale Bisericii, fără de care îndumnezeirea nu e posibilă – așa de unul singur, fără a duce la rătăcirii și erezii mai ales de proveniență orientală.

Ἀποθέωσις, îndumnezeire și dumnezeire, termenul acesta grecesc se traduce în limba română prin mai multe cuvinte, în afară de cele două menționate: „dumnezeiește”, „minunat”, „superb”, „splendid”, „divinitate”, „divin”. Autorul are, cum e și firesc, în vedere sensul termenului „îndumnezeire”, care nu este identic cu dumnezeirea.

Autorul acestei cărți evidențiază și rolul important pe care Sfântul Grigorie de Nyssa l-a avut asupra unor scriitori laici de mare valoare, care pe linia „raționalismului religios” n-au putut să nu țină seama de felul în care acesta s-a raportat în cele două principale orizonturi spirituale ale vremii sale: cel iudaic și greco-alexandrin, precum și cel grec și greco-roman, valorificându-le în mod specific.

În felul acesta, cartea aceasta are și o valoare actuală de prim ordin, ca model inspirator de folos celor care au menirea de a răspunde critic provocărilor contemporane la adresa învățaturii creștine și, care, probabil, tot vor mai fi, în condițiile accentuării secularismului.

Creștinismul incipient a avut de luptat timp de peste patru sute de ani cu adversarii săi proveniți din lumea antică, ieșind biruitor.

Biserica Creștină modernă și contemporană s-a confruntat, începând de la Revoluția franceză și până astăzi, cu tot așa de multe încercări, care s-au manifestat continuu, concomitent cu evoluția,

cu progresul științelor, tehnologiei și cu violențele din viața socială de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu fanatisme ideologice și intoleranța religioasă din cele două prime decenii ale secolului al XX-lea.

Valoarea actuală a lucrării este multiplă, ponderat apologetică, paidesică, axiologic-restauratoare în lumea de azi, în care valorile-s răsturnate, în care orizontul umanist pare a se pierde în neguri și cețuri preistorice. Paideea, cultura, educația, morala riscă un straniu amestec de mentalități de tip alexandrin, haotic, eclectic, cvasimoral, cvasireligios, amestec de religii, parareligii, antireligii, care mai de care mai ademenitoare, dar, de fapt, înșelătoare și adormitoare.

Când răul, lubricitatea, trufia și lăcomia, ura și nedreptatea se răspândesc tot mai mult, vor fi percepute ca stări de normalitate prin abrutizare progresivă, și atunci chiar că va fi prea târziu spre a se mai îndrepta ceva.

Din cartea la care ne-am referit se desprinde un îndemn benefic spre o „spiritualitate integrală”, spre o îndumnezeire a omului, necesară astăzi precum a fost și pe vremea Sfântului Grigorie de Nyssa – necesară ca remediu și îndreptare.

Îndumnezeirea și-a găsit o analiză de tot reușită în cartea părintelui asistent doctor Liviu Petcu, care a urmat subtila dialectică a gândirii Marelui Capadocian, ajungând la încheierea că Dumnezeirea este eternă, absolută, suficientă Sieși, existând dintotdeauna și pretutindeni, neavând nici început, nici sfârșit; îndumnezeirea este doar ascensie, este ridicare, fără a se identifica sau a i se substitui Dumnezeirii. Este încheierea deschisă, ca să spunem așa, a autorului, pentru cei care vor mai medita asupra acestei importante teme.

Prof. dr. emerit Constantin MARIN

Facultatea de Filozofie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași

